

ARTIKKELI

<https://doi.org/10.33350/ka.125835>

Ekososialisaatio ja ekoindividuaatio sivistysideaaleina – Ekososiaalisen kasvatuksen teorian kritiikkiä

Antti Moilanen & Pentti Moilanen

Tässä teoreettisessa artikkelissa arvioimme kriittisesti ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteitä sivistysideaalin kuvaajina. Selvitämme siis, miten käsitteet soveltuvat määrittämään kasvatustoiminnan päämääriä. Tätä tarkoitusta varten kuvaamme kasvatustieteen peruskäsitteitä, tulkitsemme ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteitä ja niiden taustalla olevaa käsitystä kasvatuksesta, arvioimme käsitteitä kriittisesti ja ehdotamme ratkaisuja niiden ongelmiin. Esitämme, että ekososialisaatio ja ekoindividuaatio ovat ongelmallisia käsitteitä sivistysteoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Ekososialisaatio ei ole sosialisaatiota, eikä ekoindividuaatio ole individuaatiota. Argumentoimme myös, että kasvatusteoria, johon ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteet nojaavat, ei sovellu normatiivisen sivistysideaalin muotoiluun. Ehdotamme, että ekososiaalisuus voisi olla käsite, johon ekososialisaation ja ekoindividuaation merkitykset voitaisiin liittää.

Johdanto

Tässä teoreettisessa artikkelissa tarkastelemme ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteitä ja analysoimme näitä uusia kasvatustieteellisiä termejä. Selvennämme ja analysoimme ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteiden sisältöä sekä niiden taustalla olevaa käsitystä kasvatuksesta. Arvioimme näitä käsitteitä kriittisesti kasvatuksen päämääriä kuvaavina käsitteinä ja esitämme mahdollisuuksia ekososiaalisen kasvatuksen teorian kehittämiseksi.

Ekososialisaatio ja ekoindividuaatio ovat uusia 2020-luvun alussa kehitettyjä kasvatustieteellisiä termejä, joiden tarkoituksena on auttaa ekokriisiin vastaamisessa kasvatuksen avulla. Ekososialisaation käsite on peräisin Sami Keton ja Raisa Fosterin artikkelista *Ecosocialization – an Ecological Turn in the Process of Socialization* (ks. Keto & Foster 2021). Jani Pulkin artikkeli *Ajatuksia ekoindividuaation kasvatustieteestä* esittelee ekoindividuaation käsitteen (ks. Pulkki 2021). Sami Keto, Raisa Foster, Jani Pulkki, Arto O. Salonen ja Veli-Matti Värri yhdistävät ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteet osaksi ekososiaalista kasvatusta artikkelissaan *Ekososiaalinen kasvatustieteellinen käsite – Viisi teesiä rat-*

kaisuehdotuksena antroposeenin ajan haasteeseen (Keto ym. 2022). Näissä tutkimuksissa määritellään ekososialisaation ja ekoindividuaation luonnetta sekä perustellaan näiden käsitteiden tarpeellisuutta kasvatustieteessä.

Ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteitä hyödynnetään ekososiaalisen kasvatuksen teoriassa. Tämän teorian mukaan ekososiaalisen kasvatuksen tehtävänä on edistää kasvavien ekososialisaatiota ja ekoindividuaatiota (Keto ym. 2022, 54). Ekososiaalisen kasvatuksen teoriaan sisältyy siis se lähtökohta, että kasvatusta on pohjimmiltaan sosialisaatiota ja individuaatiota ohjaavaa toimintaa. Myös Pulkki (2021, 49) ymmärtää kasvatusta tällä tavoin tutkimuksessaan ekoindividuaatiosta. Tämä käsitys oikeuttaa ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteiden kehittämistä, sillä sen näkökulmasta kasvatusta teorian rakentamisessa ei ole muita vaihtoehtoja kuin muokata sosialisaation ja individuaation käsitteitä.

Ekososiaalisen kasvatusta teorian kuvataan kasvatusta päämääriä mannermaisen kasvatustieteen käsitteistä poikkeavalla tavalla. Mannermaisen saksalaisen kielialueen kasvatusteoriassa nähdään tyypillisesti, että kasvatusta tehtävänä on edistää sivistystä (Bildung), täysi-ikäisyyttä (Mündigkeit) tai emansipaatiota (Emanzipation) (ks. Benner 1991; Klafki 1964, 2007; Mollenhauer 2016). Muita eurooppalaisessa kasvatustieteessä muotoiltuja kasvatusta päämääriä ovat esimerkiksi ”eksistoinen maailmassa aikuisella tavalla” (Biesta 2019) ja persoonallisuus (Persönlichkeit) (Schröder 1999). Sosialisaation ja individuaation käsitteitä ei siis käytetä kasvatusta tavoitteena olevan ihmishanteen määrittämisessä.

Mannermaisen sivistysteoreettisessa kasvatustieteen perinteessä kasvatusta ymmärretään siten, että sen tehtävänä on tehdä itsensä tarpeettomaksi kehittämällä kasvavien kykyä itsenäiseen ja vastuulliseen ajatteluun ja toimintaan. Kasvatusta on suhteellisen autonomista siinä merkityksessä, ettei yhteiskunnallisten ryhmien intressejä kasvavia kohtaan hyväksytä sellaisenaan, vaan niitä valikoidaan ja muokataan pedagogisten kriteerien mukaan. Intressit kasvavia kohtaan ovat oikeutettuja, mikäli ne edistävät heidän itsenäisyyttään, kriittisyyttään ja onnellisuuttaan. Lasten ja nuorten itsenäinen toiminta on kasvatusta keskeisessä roolissa siinä merkityksessä, ettei heitä sosiaalisteta valmiiseen ihmisenä olemisen malliin, vaan heitä tuetaan oman persoonan aktiivisessa muokkaamisessa. Siten kasvatusta on yhtä aikaa kulttuurin säilyttämistä ja uudistamista. (Benner 1991; Klafki 1964; Mollenhauer 2016.)

Suomalaisessa kasvatustieteessä on kehitetty aikaisemmin ekososiaalisen kasvatusta ja sivistystä teoriaa modernin pedagogiikan perinteen pohjalta. Teorioissa nimittäin kuvataan nykyisessä yhteiskunnallis-historiallisessa tilanteessa tarvittavan kasvatusta päämääriä sivistystä käsitteen avulla. Salosen ja Bardyn (2015) ekososiaalisen sivistystä teoria, Värrin (2018) teoria ekologisesta sivistystä sekä Moilasen ja Salosen (2022) planetaarisen sivistystä teoria kuuluvat niihin. Näiden teorioiden sivistystieteelliset kuvaavat ihmishanteen, jota kasvatusta tulisi edistää. Ekososiaalinen sivistys, ekologinen sivistys ja planetaarinen sivistys nähdään tavoitteina, joiden saavuttaminen luo edellytyksiä ekologisten ja sosiaalisten ongelmien ratkaisemiselle globaalissa mittakaavassa.

Ekososiaalisen kasvatusta teorian käsitteet eroavat sivistysteoreettisen pedagogiikan käsitteistä. Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että esitellyt uudet käsitteet – ekososialisaatio ja ekoindividuaatio – ovat toimivia kasvatusta päämääriä kuvaavina käsitteinä. Tässä artikkelissa arvioimmekin näitä käsitteitä kriittisesti sivistysteoreettisina käsitteinä. Artikkelissa myös selvitämme, voidaanko ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteiden ongelmia ratkaista muotoilemalla niiden sisältämiä ajatuksia uuden käsitteen tai uusien käsitteiden avulla. Miten ekososiaalisen kasvatusta teorian ymmärrystä ihmisen kasvatusta

tulisi kuvata, jotta kuvaus olisi ongelmattomampi? Näihin kysymyksiin vastataksemme tarkastelemme kasvatustieteen peruskäsitteitä, selvennämme ja analysoimme ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteitä ja niiden taustalla olevaa ymmärrystä kasvatuksesta, arvioimme näitä käsitteitä kriittisesti ja ehdotamme ratkaisuja niiden ongelmiin.

Oma positionimme on sivistysteoreettinen. Nojaamme saksalaisen pedagogiikan edustajien kehittämään kasvatustieteen ja sivistysteoriaan (ks. Benner 1991; Klafki 1964; Mollenhauer 2016). Kasvatustieteen oppikirjat, joiden avulla määrittelemme kasvatustieteen peruskäsitteitä, ovat osa tätä perinnettä (Danner 2004; Raithel ym. 2009; Koller 2014; Krüger & Helsper 2004; Seel & Hanke 2015; Siljander 2002). Toisin sanottuna näkökulmamme ulkopuolelle jäävät esimerkiksi analyttinen ja pragmatistinen kasvatustieteen filosofia (ks. Leiviskä 2018).

Artikkelin ensimmäisessä pääluvussa kuvaamme kasvatustieteen peruskäsitteitä. Tarkemmin ottaen selvennämme, mitä kasvatustieteen, sosiaalisuuden, individuaation ja sivistystieteen tarkoittavat. Artikkelin toisessa pääluvussa tulkitsemme ekososiaalisen kasvatustieteen teorian ymmärrystä kasvatuksesta sekä ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteitä. Selvennämme, millaisen kasvatuskäsityksen pohjalta ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteet on kehitetty. Artikkelin kolmannessa pääluvussa tarkastelemme ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteitä ja niihin liittyvää kasvatusteoriaa kriittisesti ja muotoilemme vastauksen niiden ongelmiin. Pohdimme myös ekososiaalisen kasvatustieteen suhdetta autonomian ideaaliin. Artikkelin lopuksi esitämme johtopäätöksiä siitä, kuinka ekososiaalisen kasvatustieteen teoriaa tulisi kehittää jatkossa.

Sosialisaation ja individuaation käsitteet suhteessa sivistysteorian peruskäsitteisiin

Kasvatustieteen peruskäsitteinä voidaan pitää ainakin kasvatusta, sivistystä, sivistyskykyisyyttä, sosiaalisuutta, opetusta, oppimista ja koulutusta. Riippuu tosin oppikirjasta, mitä käsitteitä esitellään kasvatustieteen peruskäsitteinä (ks. Danner 2004; Raithel ym. 2009; Koller 2014; Krüger & Helsper 2004; Seel & Hanke 2015; Siljander 2002). Individuaatio mainitaan joissakin kasvatustieteen oppikirjoissa kasvatustieteen peruskäsitteinä (ks. Raithel ym. 2009; Seel & Hanke 2015), kun taas toisissa perusteoksissa individuaatio tulee esille sosiaalisuuden yhteydessä ilman tieteenalan peruskäsitteen statusta (ks. Krüger & Helsper 2004). Tarkastelemme seuraavaksi, mitä kasvatustieteen, sosiaalisuudella, individuaatiolla ja sivistyksellä tarkoitetaan.

Kasvatustieteen on tietoisista ja tavoitteellista toimintaa, jonka tarkoituksena on vaikuttaa toisen ihmisen persoonan ja asenteiden rakentumiseen. Harkittua kasvatustoittoa kutsutaan intentionaaliseksi kasvatukseksi, kun taas heikommin tiedostettu kasvattava vaikuttaminen on funktionaalista kasvatusta. Tyypillisesti kasvatustapahtuu aikuisen ja kasvavan sukupolven välillä, vaikka kasvatusta ei olekaan välttämättä tarpeellista rajata juuri aikuisten ja lasten väliseksi vuorovaikutukseksi. Kasvattaja ja kasvatettava ovat yleensä eri henkilöitä, mutta joskus puhutaan itsekasvatuksesta. Interaktion kasvatustieteen luonnehtii epäsymmetrisuus eli se, että kasvattajan ja kasvatettavan kyvyt ja kehitys eroavat toisistaan. Sivistysteoreettisessa kasvatustieteen tutkimuksessa kasvatustieteen päämääränä on tehdä itsensä tarpeettomaksi, mikä edellyttää kasvavan itsenäisyyden ja vastuullisuuden edistämistä. Täysi-ikäisyyden ja sivistystieteen ideaalit sisältävät nämä itsenäisyyden ja vastuullisuuden tavoitteet. (Danner 2004, 4–5; Raithel ym. 2009, 21–33; Seel & Hanke 2015, 12–16; Siljander 2002, 24–29.)

Siinä missä kasvatustieteen on tietoisista ja harkittua toimintaa, pidetään sosiaalisuutta ennen kaikkea ei-tietoisena ja ei-intentionaalisen prosessina. Sosiaalisuuden tuloksena on se, että

ihmisestä tulee yhteiskunnan toimintakykyinen jäsen. Tämän lopputuloksen toteutuminen edellyttää sitä, että ihminen sisäistää riittävässä määrin yhteisössä vallalla olevat tavat, arvot, uskomukset, roolit ja normit. Joskus sosialisointiin liitetään myös enkulturaatio eli kulttuurin peruskykyjen oppiminen ja kulttuuripääoman omaksuminen. Nyky-ymmärryksen mukaan sosialisointi ei tapahdu siten, että ihminen omaksuu elämäntavan käytänteet ja säädökset sellaisinaan, vaan yhteiskunnallistumisen ja uusintamisen ohessa sosialisointi merkitsee yhteiskunnan ja kulttuurin uudistamista ja oman identiteetin yksilöllistymistä. Siksi individualisaatio on sosiaalistumisen rinnakkaisprosessi. Yleisellä tasolla sosialisointi tapahtuu yksilön jatkuvassa vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristön kanssa. Primaarisosialisointi toteutuu ennen kaikkea varhaislapsuudessa perheessä ja muissa lähisuhteissa, kun taas sekundaarisosialisointin paikkoja ovat vertaisryhmät, kaveripiiri, koulu ja työelämä. (Danner 2004, 4; Raithel ym. 2009, 59–65; Seel & Hanke 2015, 13–14; Siljander 2002, 41–47.)

Individualisaatio tarkoittaa kehitystä ainutkertaiseksi yksilöksi ja ainutkertaisen elämänpolun rakentumista. Sitä voidaan kutsua myös itseytymiseksi ja itsetoteutukseksi. Individualisaatiota tukevassa kasvatuksessa keskeisessä roolissa on kasvavan yksilöllisyys, tilan antaminen hänen kasvulleen, itsenäinen vapaa-ajan järjestäminen ja persoonallinen vapaus. Individualisaatio voidaan ymmärtää myös personalisaationa. Se merkitsee oman itsen muokkaamista sivistys- ja oppimisprosesseissa vuorovaikutuksessa yhteiskunnan ja kulttuurin kanssa. Personalisaatio edellyttää sitä, että ihminen saavuttaa mahdollisuuden vapautua sosiaalisista pakoista, asettaa omia arvojaan ja muuttaa ympäröiviä olosuhteita. (Krüger & Helsper 2004, 80; Raithel ym. 2009, 60–61; Seel & Hanke 2015, 310–311.)

Siinä missä kasvatuksessa toiminnan tekijä ja kohde ovat eri henkilöitä, ovat sivistysprosessin subjekti ja objekti sama henkilö. Siksi sivistystä voidaan kutsua itsekasvatukseksi. Sivistystä on mahdollista pyrkiä edistämään kasvatuksen ja opetuksen avulla, mutta kukaan ei voi sivistyä toisen ihmisen puolesta. Ihanteellisen ihmisen ominaisuuksia kuvavana käsitteenä sivistys viittaa itsemääräämiseen, kriittisyyteen, reflektiivisyyteen, vastuullisuuteen, aktiiviseen kansalaisuuteen sekä kykyjen monipuoliseen kehitykseen. Sivistysteoriat painottavat eri tavoin materiaalista sivistystä eli tietojen ja arvojen sisäistämistä ja formaalista sivistystä eli yksilön kykyjen kehitystä. Kategoriaalisen sivistyksen teoria on dialektinen synteesi materiaalisista ja formaaleista sivistysteorioista. Teorian mukaan syvällisesti ja soveltamiskelpoisesti omaksutuista materiaalisista sisällöistä tulee formaaleja kykyjä, joiden avulla ihminen kykenee ymmärtämään ja arvottamaan maailmaa sekä toimimaan maailmassa. Sivistys tapahtuu ihmisen ja maailman välisessä vuorovaikutuksessa, jossa ihminen omaksuu ja arvioi kulttuuria. Siten sivistykseen liittyy keskeisellä tavalla nykyisen ylittäminen jollakin sitä paremmalla. Tässä mielessä sivistys on kulttuurin uudistamista ja kehittämistä. (Danner 2004; Raithel ym. 2009, 36–39; Seel & Hanke 2015, 17–20; Siljander 2002, 29–37.)

Ekososialisointin ja ekoindividualisaation käsitteet ekososiaalisen kasvatuksen teoriassa

Ekososiaalisen kasvatuksen päämääränä on edistää ekososialisointia ja ekoindividualisaatiota. ”Keskeisenä periaatteena ekososiaalisessa kasvatuksessa on sosialisointi- ja individualisaatioprosessien ekososiaalinen tulkinta” (Keto ym. 2022, 61). Tämä näkemys nojaa käsitykselle siitä, että kasvatuksella on sosialisointi- ja individualisaatiotehtävä. Ekososiaalista kasvatusta ja ekoindividualisaatiota koskevissa artikkeleissa esitetäänkin, että kasvatusta tulisi ymmärtää sosialisointia ja individualisaatiota edistävänä ja ohjaavana toimintana. Keton ja kollego-

jen (2022, 54) mukaan ”ihmisenä kasvulle voidaan jäsentää kaksi välttämätöntä, mutta samalla toisiinsa jännitteisessä suhteessa olevaa tavoitetta: sosialisaaion kautta yksilöstä kasvaa yhteiskunnan toimintakykyinen jäsen; individuaatio puolestaan viittaa yksilöllisen ja persoonallisen identiteetin ja elämänpolun muodostumiseen”. Pulkki (2020, 49) taas esittää, että ”kasvatus on ytimeltään sosialisaaion pedagogista ohjaamista, jotta yksilöstä tulisi yhteiskunnan toimintakykyinen jäsen, sekä yksilökehityksen (individuaatio) edistämistä, jotta ihminen löytäisi ainutlaatuisen persoonallisen identiteettinsä ja elämänpolkunsaa”. Keto ja kollegat (2022) ja Pulkki (2021) perustelevat tätä käsitystä kasvatuksesta Antikaiseen (1993), Biestaan (2020), Damoniin (2006), Ruitenbergiin (2013) ja Siljanderiin (2002) viitaten. Koska Ruitenbergin (2013) artikkeli käsittelee Biestan kasvatustajatteluja ja Antikainen (1993) viittaa teoksessaan Damoniin, otetaan ekososiaalisen kasvatuksen teoriassa esille kolme käsitystä kasvatuksen sosialisaaio- ja individuaatiotehtävästä. Niitä ovat Siljanderin sivistysteoreettinen, Biestan eksistentiaalistis-fenomenologinen ja Antikaisen kasvatussosiologinen ymmärrys kasvatuksesta.

Siljander ja Biesta ymmärtävät kasvatusta siten, että sen päämääränä on edistää kasvavien kykyä itsenäiseen ja vastuulliseen toimintaan. Sivistysteoreettista kasvatustieteen perinnettä edustava Siljander (2002) hahmottaa kasvatusta siten, että sillä on sivistystehtävä, sosialisaaioitehtävä ja identiteettiitehtävä. Tarkemmin ottaen kasvatuksen tehtävänä on edistää lapsen ja nuoren kykyä itsemääräämiseen ja uutta luovaan toimintaan (sivistystehtävä), kasvua yhteisön sosiaalisiin reunaehtoihin (sosialisaaioitehtävä) sekä yksilöllisen identiteetin rakentumista (identiteettiitehtävä) (Siljander 2002, 48–49). Sivistys tarkoittaa ihmisen monipuolista kehitystä autonomiseksi persoonaksi siten, että hän omaksuu ja arvioi kulttuuria (Klafki 2018, 268–304; Moilanen 2022, 53–91). Ihmisen ja kulttuurin välisenä suhteena sivistys on kulttuurin produktiivista omaksumista eli omaksi tekemistä, uudelleen elävöittämistä ja aktivoimista, suhteellistamista, muokkaamista, muuttamista, jatkokehitteilyä sekä lopulta oman aktiivisuuden ja luovuuden vapautumista (Klafki 2018, 273; Moilanen 2022, 60–70).

Mannermaiseen kasvatustaj- ja sivistysteoriaan nojaavan mutta myös siihen kriittisesti suhtautuvan Biestan kasvatusteoriassa kvalifikaatio, sosialisaaio ja subjektifikaatio kuuluvat kasvatuksen tehtäviin (Biesta 2020). Kasvatuksen tehtävinä kvalifikaatio merkitsee tietojen ja taitojen opettamista ja sosialisaaio implisiittistä tai eksplisiittistä kulttuurin, perinteen ja käytäntöjen (re)presentaatiota (Biesta 2020, 92). Kvalifikaatio ja sosialisaaio ovat yhteensopivia sellaisen kasvatusta koskevan ymmärryksen kanssa, jossa kasvatustaj nähdään ennalta määrättyjen tietojen ja taitojen välittämisenä. Biesta kutsuu tällaista tulkintaa pedagogisesta kasvatustoiminnasta kultivaatioksi (ks. Biesta 2014). Samalla Biesta (2014; 2019) korostaa, ettei subjektifikaatiota voida ymmärtää kultivaatioksi, koska silloin kasvatustaj määrittäisi, kuinka kasvatettavan tulisi elää. Subjektifikaatio onkin mahdollista ainoastaan vaatimuksena itsenäiseen toimintaan, jossa toista ihmistä kehoitetaan eksistomaan subjektina (Biesta 2020, 94–95). Subjektifikaation päämääränä on herättää ihmisellä halu eksistoida täysi-ikäisellä tavalla itsensä tuhoamisen ja maailman tuhoamisen välimaastossa niin, että hän tekee oikeutta itselle, muille ihmisille ja maailmalle (Biesta 2019).

Ekososiaalisen kasvatuksen teorian ymmärrys kasvatuksesta sosialisaaioita ja individuaatioita tukevana toimintana näyttäisi sopivan parhaiten yhteen Antikaisen kasvatuksen käsitteen kanssa. Kasvatussosiologian oppikirjassaan Antikainen (1993, 76) ottaa esille sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa tehdyn erottelun sosialisaaion eli muihin liittymisen ja yksilöitymisen eli ihmisen minätunteen ja persoonallisen identiteetin kehittymisen välillä (Antikainen 1993, 76). Antikainen (1993) viittaa Damonin (2006, 1–15) näkemykseen, jonka mukaan sosialisaaion funktiona on luoda ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin, tulla

yhteiskunnan hyväksytyksi jäseneksi, säädellä omaa käytöstä yhteiskunnan koodien ja standardien mukaan sekä tulla yleisellä tasolla toimeen muiden kanssa, kun taas individuaation funktiona on kehittää käsitys omasta itsestä, löytää oma paikka sosiaalisesta järjestyksestä mutta myös ymmärtää omaa erityislaatuista sekä sovittaa se yhteen sosiaalisten suhteiden vaatimusten ja yhteiskunnallisten roolien kanssa. Antikainen lisää tähän, että sosiologiassa yksilöityminen ymmärretään yhteiskunnallisesti tuotettuna yksilöllisyytenä. Tällä väitteellä hän ilmaisee, etteivät sosialisatio ja individuaatio ole toistensa vastakohtia. "[...] [S]osialisaation rinnalla tapahtuu niiden yksilöllisten valmiuksien kehittyminen, joiden avulla yksilö voi mm. hallita paremmin sosiaalistumistaan" (Antikainen 1993, 77). Antikainen (1993, 77) määrittelee tämän pohjalta kasvatuksen sosialisatioon näkökulmasta sosiaalisessa toiminnassa rakentuvaksi ja historiallisesti muuttuvaksi toiminnaksi, jossa autetaan ja ohjataan uuden sukupolven sosiaalista ja yksilöllistä kehitystä. Tämä kasvatuksen käsite ei ole vahvasti normatiivinen siinä mielessä, että se kuvaisi kasvatuksen sivistysihannetta. Riippuu historiallis-yhteiskunnallisista olosuhteista, millaisia kykyjä ja asenteita kasvatuksessa omaksutaan. "Kasvatus on vaihdellut eri aikoina ja eri maissa johtuen kulttuurin ja yhteiskunnallisen tilanteen eroista. Kulttuurin sisältämät arvot, normit ja toimintatavat ohjaavat kasvatusta" (Antikainen 1993, 11).

Mitä sitten ekososialisaatio ja ekoindividuaatio ovat? Ekososialisaatiolla viitataan määritelmällisesti "sosiaalistumisen prosesseihin, joilla ihminen kiinnittyy paitsi toisiin ihmisiin myös muihin eliöihin" (Keto ym. 2022, 54). Keto ja Foster (2021, 7) muotoilevat saman asian hieman toisin: "Suora vuorovaikutus muiden lajien kanssa tekee meistä sitä, miksi tulemme vastaavalla tavalla kuin me rakennamme identiteettiämme vastavuoroisessa prosessissa muiden ihmisten kanssa. Kuvataksemme tätä prosessia olemme nimenneet sen ekososialisaatioksi." Ekososialisaation käsite siis täsmentää, ettei ihminen kehity pelkästään yhteiskunnan ja kulttuurin viitekehyksessä, vaan myös vuorovaikutus muiden lajien kanssa vaikuttaa kasvuun. Käsite kuvaa yhtäältä tapaa, jolla ihminen kehittyy, mutta toisaalta myös tämän kehitysprosessin päämääriä.

Ekososialisaation käsite sisältää luokittelun tasoista, joilla ekososialisaatiota voidaan selittää. Ensimmäinen taso viittaa siihen, että ekososialisaatio tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden elävien olentojen kanssa. Kyse on siitä, että mikrobit, kasvit ja eläimet vaikuttavat ihmisen kehitykseen. Ekososiaalisen kasvatuksen teoriassa mainitaan esimerkkinä tällaisesta vuorovaikutuksesta mikrobien ja ihmisen suhde. Mikrobien esitetään vaikuttavan ihmisen psykologisiin ja fysiologisiin prosesseihin sekä käyttäytymiseen, minkä lisäksi ihminen tarjoaa mikrobeille elinympäristön (Keto ym. 2022, 54–55; Keto & Foster 2021, 8). Mikrobit eivät ole kuitenkaan ainoita ekososialisaatiota edistäviä toimijoita, vaan myös kasveilla ja eläimillä on sama rooli. Mitä monipuolisimpiin ekosysteemeihin ihminen osallistuu ja mitä lähempänä hän on muita eliöitä, sitä enemmän edistyvät hänen ekososialisaatioprosessinsa (Keto ym. 2022, 55; Keto & Foster 2021, 9).

Ekososialisaation toinen taso määrittää, miten ihminen on vuorovaikutuksessa muiden lajien ja ympäristönsä kanssa. Tätä toista tasoa kuvataan viittaamalla Merleau-Pontyn fenomenologiaan, Abramian ekofenomenologiaan ja asubjektiviisuuden käsitteeseen. Ekososiaalisen kasvatuksen teoriassa nähdään Merleau-Pontyn havainnon fenomenologiaan nojaten, että ihmisen maailmasuhteella on esiobjektiivinen alkuperä. Esiobjektiivisen maailmasuhteen käsitteellä viitataan keholliseen ja ei-käsitteelliseen tapaan kokea todellisuutta (Keto ym. 2022, 55). Tämän esiobjektiivisesti koetun maailman nähdään olevan käsitteiden ja kategorioiden avulla jäsenettyä todellisuuden kokemusta rikkaampi. Ekososiaalinen yhteisö ymmärretään Abramiin viitaten "enemmän kuin ihmisen maailmaksi", ja sen kokemisen nähdään edellyttävän käsitteellisestä merkityksenannosta luopumista. Ekososialisaatio on

”antautumista reflektiota edeltävälle kompleksisemmalle ja eloisammalle olemassaololle” (Keto & Foster 2021, 11). Asubjektiivinen kokemus, joka ei erota subjektia ja objektia, mahdollistaa enemmän kuin ihmisen maailman kokemisen. Taide ja taidekasvatus nähdään ekososialisaation teoriassa keinoina edistää asubjektiivisuutta (Keto ym. 2022, 56; Keto & Foster 2021, 13–14).

Ekososialisaation kolmas taso sisältää eettisen latauksen, sillä se luonnehtii preskriptiivisesti vuorovaikutusta ihmisen, muiden lajien ja elottoman luonnon kesken. Ekososiaalisen kasvatuksen teoriassa nähdään, että eliöillä on kyky ylläpitää homeostaasia, kasvaa, lisääntyä, kehittyä, vastata ympäristön muutoksiin, tuntea, kommunikoida ja vastata ympäristöönsä (Keto ym. 2022, 56). Vaatimukset ei-inhimillisen eettiseen kohteluun perustuvat tähän seikkaan. Ekososialisaation teoriassa kritisoidaan ajatusta, jonka mukaan ihmisen moraalisia siteitä luontoon määritettäisiin oikeudenmukaisuuden käsitteellä. Teorian kehittäjien mukaan empatian käsite soveltuu tähän tarkoitukseen oikeudenmukaisuuden käsitettä paremmin, sillä sen avulla voidaan kuvata ihmisen esiobjektiivista suhdetta maailmaan. Empatia sisältää ekososiaalisen kasvatuksen teoriassa kognitiivisen, affektiivisen ja kehollisen ulottuvuuden, ja erityisesti kaksi jälkimmäistä empatian muotoa ovat keskeisessä roolissa ekososialisaatiossa. Empatia ei rajaudu pelkästään suhteisiin muihin ihmisiin, vaan ihminen kokee empatiaa myös muita lajeja ja ekosysteemejä kohtaan. Ekososialisaation ydinajatuksena on, että ihmisen on mahdollista kehittää empatiakykyään ottamalla osaa ekososiaalisiin yhteisöihin (Keto & Foster 2021, 13). ”Onnistunut ekososialisaatio luo perustan empatian ja huolenpidon piiriin laajentamiselle enemmän kuin ihmisen maailmaan ja sitä kautta kestäväen elämänorientaation muodostamiselle” (Keto ym. 2022, 57).

Ekoindividuaatio tarkoittaa ”täydempää kollektiivisten velvoitteiden täyttymistä” (Pulkki 2021, 58). Käsite kuvaa ”ihmisen itsetajuisuuteen ja moraaliseen vastuuseen heräämisen prosessia eli itseytymistä” (Keto ym. 2022, 58), ja se viittaa ”ihmisyksilön itsetietoisuuden kehittymiseen” (Keto ym. 2022, 57). Toisin sanottuna ekoindividuaatio on individuaatiota, jossa ihminen saavuttaa moraalisen vastuun. Ekoindividuaation teoriassa moraalialia ei kuitenkaan ymmärretä ihmiskeskeisesti vastuullisena suhteena toisiin ihmisiin, vaan myös vastuu muista lajeista kohtaan kuuluu moraalien piiriin. Siten ekoindividuaatio on individuaatiota ympäristöä ja muita eliöitä kunnioittavalla tavalla.

Pulkki ajattelee, että tavanomaiseen individuaatioon liittyy kilpailemista, taistelemista, oikeutuksentuntoa luonnon hyödyntämiseen, omistushaluisuutta ja tiedostamattomuutta velastamme ympäristölle. Tämä johtuu Pulkin mukaan siitä, että ihmiset ymmärtävät itsensä ympäristöstä erillisinä olentoina. Artikkelissaan hän nimittäin liittyy edellä mainitut kielteiset ominaisuudet dualistiseen ajatteluun sekä ympäristön ja yksilön näkemiseen toisistaan erillisinä asioina (ks. Pulkki 2021, 50–53). Ekoindividuaatio perustuu päinvastaiselle kokemukselle siitä, että ihminen ja ympäristö ovat saman systeemin osia. Tätä periaatetta Pulkki kuvaa Järvilehdon systeemisen psykologian sekä Macyn buddhalaista psykologiaa ja systeemiteoriaa yhdistävän ajattelun avulla. ”Ekoindividuaation ajatus lähtee systeemin psykologian yhden eliöympäristö-järjestelmän ajatuksesta kahden erillisen järjestelmän sijaan” (Pulkki 2021, 51). Kun ihminen käsittää itsensä tällä tavalla, on hänen suhteensa maailmaan myönteisempi. Ekoindividuaatio on kohtuullisuutta, joustavuutta ja kiitollisuutta, jotka saavutetaan ihmisen ja ympäristön ykseyden oivaltamisen myötä (Pulkki 2021, 50–53).

Ekoindividuaatio ei tarkoita pelkästään ymmärrystä yksilön ja ympäristön kuulumisesta samaan järjestelmään, vaan siihen liittyy myös laajemmin ympäristölle suotuisaa minuuden kehitystä, jota Pulkki kutsuu ekologiseksi minuudeksi. Tällainen minuus vastaa perinteisen yksilökeskeisen individuaation ongelmiin. Ekologinen minuus johtaa joustavuuteen, kilpai-

luokeskeisyyden ja oikeutuksentunnon vähenemiseen sekä yhteistyön ja jakamisen vahvistamiseen (Pulkki 2021, 53). Pulkki määrittelee ekologisen minuuden luonnetta Naessin syvä-ekologian avulla. Ekologinen minuus on ymmärrystä aidon minuuden ja egon erosta, muihin eläviin olentoihin identifioitumista, monilajiseen yhteisöön kuulumista, minuuden laajenemista ja syventymistä itseoivallusten myötä, itsemme näkemistä toisissa ja ekologisen tuhon välttämistä (Pulkki 2021, 53–54). Ekologinen minuus on yhteydessä yksilön ja ympäristön erottelamattomuuteen, sillä Pulkin mukaan itseoivallukset vähentävät erillisyyden kokemusta luonnosta. ”Ekologiselle minälle maailma on osa itseä ja itse on osa maailmaa” (Pulkki 2021, 55). Identifioituminen ympäristöön merkitsee sitä, että ympäristön suojeleminen koetaan oman itsen suojeluna ja ympäristön tuhoutuminen oman itsen tuhoutumisena.

Ekoindividuaatiolle on ominaista asubjektiiivinen kokemuslaatu. Asubjektiiivisuuden käsitteen Pulkki määrittelee Pylkön, Salmisen ja Vadénin syväekologiseen ajatteluun nojaten. Ekoindividuaation teoriassa asubjektiiivisuus ymmärretään subjektin ja objektin erottelamattomuutena, alkuperäiskansaistumisena sekä pidättäytymisenä maailman hallitsemisesta, käytöstä ja omistamisesta (Pulkki 2021, 55–57). Alkuperäiskansaistuminen tarkoittaa ”ekologisesti kypsistä elämäntavoista oppia ottamista, yhden maapallon luonnonvaroilla toimeen tulemistä ja näitä mahdollistavan yksilökehityksen prosessin kasvatuksellista mahdollistamista” (Pulkki 2021, 57). Kyse ei siis ole alkuperäiskansojen elämäntapoihin palaamisesta vaan niistä oppimisesta. Asubjektiiivisiä kokemuksia tarvitaan, jotta ihminen voisi luopua kognitiivisista rakenteista, jotka erottavat minän ja maailman. Tylyys, rakkaus, hoiva, meditaatio ja taide mahdollistavat tällaiset kokemukset (Pulkki 2017, 57).

Ekososiaalisuuden käsitteen potentiaali ja autonomian haaste

Tieteellisten käsitteiden kehittämisen takaa löytyy poliittisia motiiveita (Goertz & Mazur 2008, 24). Kasvatustieteen käsitteiden osalta tämä tarkoittaa sitä, että uusien käsitteiden avulla voidaan nostaa koulutuspoliittiseen keskusteluun teemoja, jotka liittyvät koulun ja kasvatuksen laiminlyötyihin kehittämistarpeisiin. Ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteiden kehittämisen poliittinen motivaatio on perusteltu, sillä kasvatuksella on tehtävänsä ekokriisiin vastaamisessa. Mannermaisen pedagogiikan lähtökohtien mukaan kasvatuksen päämääränä on edistää kasvavien itsenäisyyttä, kriittisyyttä ja onnellisuutta (Benner 1991; Klafki 1964; Mollenhauer 2016). Tätä lähtökohtaa voidaan kritisoida siitä näkökulmasta, että ihmisen vastuun piiriin kuuluvat myös ympäristö ja muut eliöt (Moilanen & Salonen 2022; Värrö 2018). Kasvatuksen on siis edistettävä lasten ja nuorten kykyä ja valmiutta huomioida ei-inhimillisen arvo. Siksi ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteet on kehitetty perustellusta syystä.

Ekososiaalisen kasvatuksen teoriassa kasvatusta määritellään sosialisatiota ja individuaatiota edistäväksi ja ohjaavaksi toiminnaksi. Näyttäisi siltä, että tämä käsitys on omaksuttu Antikaisen (1993) kasvatustieteologian oppikirjasta. Tätä tulkintaa perustelee se, että sosialisatiota ja individuaation käsitteet on ymmärretty pitkälti Antikaisen (1993) määritelmien tavoin ja että muissa ekososiaalista kasvatusta koskevissa tutkimuksissa tarkastelluissa kasvatusteorioissa kasvatusta määritellään laajemmin. Biesta (2020) ja Siljander (2002) nimittäin ajattelevat, että täysi-ikäisyys on keskeinen kasvatuksen päämäärä.

Ekososiaalisen kasvatuksen teorian kasvatusteoreettiset lähtökohdat ovat ongelmalliset kahdesta syystä. Ensinnäkään kasvatustieteessä sosialisatiota ja individuaation käsitteiden tehtävänä ei ole määritellä kasvatusta tavoitteena olevaa ihmisihannetta. Sosialisatio ja individuaatio ovat paremminkin kasvatusta osa-alueita kuin yksityiskohtaisia käsitteitä

tiedoista, taidoista ja valmiuksista, joita kasvatuksessa tulisi välittää (ks. Schröder 1999, 101). Toiseksi ekososiaalisen sivistyksen teorian taustalla olevaa kasvatuksen käsitettä ei ole tarkoitettu normatiivisen kasvatuksen teorian rakentamisen lähtökohdaksi. Antikaisen (1993) päämääränä on kehittää kasvatuksen käsite, joka soveltuu kasvatuksen sosiologiseen analyysiin. Tällaisen käsitteen avulla voidaan selvittää, miten reaaliset sosialisointi ja individuaation prosessit toteutuvat yhteiskunnassa. Se ei kuitenkaan ole hyvä lähtökohta normatiivisen kasvatuksen teorian rakentamiseen.

Ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteet ovat ongelmallisia suhteessa kasvatustieteen peruskäsitteisiin. Sosialisointiossa on kyse yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi tulemisesta sekä yhteiskunnan tapojen, arvojen, uskomusten, roolien ja normien omaksumisesta. Ekososialisaatiolla viitataan määritelmällisesti ”sosiaalistumisen prosesseihin, joilla ihminen kiinnittyy paitsi toisiin ihmisiin myös muihin eliöihin” (Keto ym. 2022, 54). Voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, tuleeko ihminen osaksi muiden lajien yhteisöjä omaksumalla tapoja, arvoja, uskomuksia, rooleja ja normeja. Esimerkiksi meren rannalla sinisorsien elämää tarkkaillen ihminen voi kehittää empatiaa niitä kohtaan, mutta on vaikea nähdä, miten hän omaksuisi sinisorsien normatiivisen järjestyksen ja kuinka hän tulisi näiden eläinten yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi. Ekososialisaatio ei siis ole sosialisointia. Siksi on epäselvää, onko muihin eliöihin kiinnittymistä kuvaavan käsitteen kehittäminen mielekästä sosialisointi käsitteen pohjalta.

Vastaava ongelma sisältyy ekoindividuaation käsitteeseen. Ekoindividuaatio on määritelty syväekologisen ihmiskäsityksen pohjalta. Syväekologinen ajattelu perustuu modernin yhteiskunnan ja subjektin kritiikkiin, sillä teollistunut, kapitalistinen, demokraattinen ja vapaa yhteiskunta nähdään syynä ekologiselle kriisille (ks. Pylkkö 2009; Vadén 2010). Pylkkö (2014, 11) ilmaisee tämän lähtökohdan seuraavasti: ”[...] eräät esimodernit kulttuurit, jotka eivät ole tunteneet modernia eurooppalaista tekniikkaa ja tiedettä eivätkä ole omaksuneet eurooppalaisen valistusliikkeen poliittisia ja sosiaalisia aatteita, ovat onnistuneet luomaan paremman luontosuhteen kuin yksikään moderni, teknistynyt ja teollistunut kulttuuri, missä todellisuuskäsitys ja ihmiskäsitys perustuu moderniin tieteeseen ja valistusoppeihin.” Syväekologisessa ajattelussa esitetyt ratkaisut ekokriisiin perustuvat tähän tulkintaan. Vadénin (2016) mukaan alkuperäiskansaistuminen ja asubjektivaatio ovat teitä, jotka kulkevat pois modernista maailmasta kohti ekologisesti kestävästä yhteiskunnasta, kun taas Macy (2014) ehdottaa, että ihmisen tulisi samaistaa itsensä ympäristöön, mihin hän voi pyrkiä henkisten harjoitusten avulla.

Ekoindividuaation käsitteen ongelmana on se, että se sisältää valmiin käsityksen ekokriisistä ja sen ratkaisusta. Ekoindividuaation teoria muistuttaa Wenigerin sivistysteoreettista didaktiikkaa, jossa opetussuunnitelman laatijat muodostavat sivistysideaalien ratkaisuna valtion kohtaamiin ongelmiin. Moilanen ja Salonen (2022, 53) kritisoiivat tätä lähtökohtaa siitä, ettei se salli lasten ja nuorten muodostaa itse omia käsityksiään siitä, miten yhteiskunnalliset ongelmat tulisi ratkaista. Ekoindividuaation käsitteen puutteena onkin, että se lupaa mahdollisuuden individuaatiosta, muttei salli keskenään ristiriitaisten ekokriisin tulkintojen ja ratkaisujen kriittistä tarkastelua. Siksi on kyseenalaista, onko ekoindividuaatio todellisuudessa individuaatiota. Näyttää paremminkin siltä, että ekoindividuaatio on sosialisointia syväekologiseen ihmiskäsitykseen.

Ekososiaalisen kasvatuksen teoriaa on mahdollista kehittää, ja edellä mainittuja ongelmia voidaan ratkaista. Käytännössä ekososialisaation ja ekoindividuaation termien sisältö tulisi kuvata uuden käsitteen avulla. Suomalaisissa ekologisissa kasvatus- ja sivistysteorioissa hyödynnettyjä käsitteitä ovat ekososiaalinen sivistys (Salonen & Bardy 2015), ekologinen sivistys (Värri 2018) ja planetaarinen sivistys (Moilanen & Salonen 2022). Syvä-

ekologisen kasvatusteorian käsitteiden kehittämistä rajaa se, että kiinnostavia termejä on jo varattu näihin teorioihin. Toisaalta Keton ja kollegojen (2022) ekososiaalisessa kasvatusteoriassa ei sitouduta sivistysteoreettisiin lähtökohtiin, jolloin edellä mainitut sivistyskäsitteet eivät ehkä näyttäyty heille mielekkäinä.

Ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteet viittaavat sekä ihanteellisen ihmisen ominaisuuksiin että tapaan, jolla ne saavutetaan. Ekososialisaation päämääränä on empatian kehittyminen muita lajeja kohtaan, ja ekoindividuaatiossa ihminen yksilöityy samais- taen itsensä ja ympäristönsä, muokatessaan minuuttaan ekologiseksi ja asubjektivoitues- saan. Niin ekososialisaatio kuin ekoindividuaatio tapahtuvat vuorovaikutuksessa ”enem- män kuin ihmisen maailman” kanssa, ja asubjektiviiset kokemukset ovat näissä molemmis- sa kasvamisen muodoissa tärkeässä roolissa.

Mannermaisessa kasvatustieteessä sivistyksen käsitteellä on ihmisen kehityksen pää- määrää ja tapaa kuvaava vastaava kaksoistehtävä. Sivistys nimittäin luonnehtii ihanteelli- sen ihmisen ominaisuuksia sekä ihmisen ja maailman välistä vuorovaikutusta, jossa sivi- tysprosessit toteutuvat (ks. Moilanen 2022, 53–92). Nähdäksemme ekososialisaation ja ekoindividuaation ajatuksia olisi mielekästä ilmaista kehittämällä jokin uusi sivistyksen kaltainen käsite, johon näiden käsitteiden merkitykset sisältyisivät. Soveltuva termi voisi olla esimerkiksi syväekologinen sivistys, ekososiaalinen autonomia, ekososiaalinen täysi- ikäisyys tai ekososiaalisuus. Ehdottamamme uusi käsite tarkoittaisi kasvatuksen päämääriä kuvaavana terminä empatiaa muita lajeja kohtaan (ekososialisaatio) sekä minän ja maail- man samaistamista, ekologista minuutta ja asubjektiviisuutta (ekoindividuaatio). Ihmisen ja maailman suhdetta määrittävänä käsitteenä se merkitsisi vuorovaikutusta ”enemmän kuin ihmisen maailman” kanssa ja asubjektiviisia kokemuksia.

Sivistyksen ja täysi-ikäisyyden käsitteet liittyvät moderniin yhteiskuntaan ja sen itseym- märykseen, joita on kritisoitu syväekologisessa ajattelussa. Siksi nämä käsitteet eivät todennäköisesti sovellu syväekologisen kasvatuksen teorian rakentamiseen. Ekososiaali- suuden käsite voisi olla lupaava vaihtoehto, sillä se ei tee erottelua subjektin ja objektin välille, mikä sopii hyvin yhteen asubjektiviisuuden kanssa. Ehdotammekin, että ekososiaa- lisuus voisi olla kasvatustieteellinen käsite, jolla määritettäisiin syväekologisessa pedago- giikassa kasvatuksen päämääriä sekä ihmisen ja maailman välisen vuorovaikutuksen tapaa. Tähän käsitteeseen voitaisiin liittää ekososialisaation ja ekoindividuaation keskeinen sisältö ja välttää tällä tavalla näiden käsitteiden ongelmat.

Ekososiaalisuuden suhde autonomiaan on jännitteinen. Ekososiaalisuuden kasvatuksen teoriassa nähdään, että kasvatuksen tulisi edistää autonomiaa ja että autonomiaa ei voida ajatella ilman siteitä muihin eliöihin (Keto ym. 2022, 59). Pulkki ja Keto (2023) ovat täs- mentäneet, mistä ekososiaalisessa autonomiassa on kyse. ”Ekososiaalinen autonomia on relationaalisen autonomian muoto, jossa suhteet koskevat kaikkia eläviä olentoja ja niiden vuorovaikutusta erilaisissa ekosysteemeissä. Ihminen on siten relationaalinen hänen sisäis- tensä (mikrobit) ja hänelle ulkoisten elävien olentojen kannalta. Ekososiaalinen autonomia painottaa nöyryyttä ajattellessamme, mitä me voimme ja mitä meidän tulisi hallita ja varoa käyttäessämme valtaamme.” (Pulkki & Keto 2023, 85.) Siten ekososiaalinen autonomia toteutuu suhteessa muihin eliöihin, ja siihen kuuluu vastuu niitä kohtaan. Ihmisen tulisi pidättäytyä kontrolloimasta luontoa eettisesti kyseenalaisilla tavoilla.

Ekososiaalisen kasvatuksen teoria on kuitenkin ongelmallinen autonomian näkökulmas- ta, koska se sisältää syväekologisen näkemyksen ympäristökriisistä ja sen ratkaisusta, eikä kasvavia ohjata muodostamaan itse omia käsityksiään näistä asioista. Autonomiaan kasvat- taminen edellyttää sitä, että lapsia ja nuoria autetaan rakentamaan itse omaa näkemystään yhteiskunnallisista ongelmista ja niiden ratkaisuista (Klafki 2007, 119–120; Moilanen &

Salonen 2022). Ekososialisaation vaatimus empatiasta on yhteensopiva autonomian päämäärän kanssa, mutta osa ekoindividuaation tavoitteista – ekologinen minuuus ja asubjektivaatio – ovat ongelmallisempia. Näissä asioissa on kyse osittain henkisiin perinteisiin sitoutuvien syväekologiiden ihanteista (ks. Macy 2014; Pylkkö 2009; Vadén 2016). Ei ole selvää, miten ne sopivat yhteen autonomian päämäärän kanssa, koska autonomia merkitsee itsenäistä itse- ja maailmasuhteen rakentamista.

Suomalaisessa kasvatustieteessä on kehitetty aikaisemminkin autonomian käsitteitä, jotka ottavat huomioon ympäristökriisin. Huttunen, Kakkori ja Väri (2021) esittävät Kantin kategorisen imperatiivin syväekologisen muotoilun, jossa vastuu ei liity pelkästään ihmisiin vaan myös yleisemmin luontoon. ”Meidän tulisi toimia niin, että kohtelemme luontoa (niin sisäistä kuin ulkoista luontoa mukaan lukien luonnon ei-inhimilliset asukkaat), aina ensi sijassa päämääränä sinänsä emmekä koskaan pelkästään välineenä” (Huttunen ym. 2021, 492). Moilanen ja Salonen (2022) taas määrittelevät planetaarisen sivistyksen ideassa, että autonomiaan pyrkivän ihmisen tulisi ottaa huomioon ihmisen toiminnan vaikutukset ekosysteemeille. ”[K]ognitiiviseen ja eettiseen sivistykseen liittyy kyky tarkastella erilaisia ilmiöitä, päätöksiä ja vaatimuksia a) ajallisessa jatkumossa, b) maailmanlaajuisten vuorovaikutussuhteiden verkostossa ja c) inhimillisen ja ei-inhimillisen todellisuuden viitekehityksessä siten, että elollisen ja elottoman luonnon välinen raja ylittyy” (Moilanen & Salonen 2022, 64). Kyky ottaa osaa yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisujen kehittämiseen ja arvioimiseen on osa planetaarista sivistystä (Moilanen & Salonen 2022, 63–64). Näissä sivistysideaalissa vastuu luontoa, muita eliöitä ja ekosysteemejä kohtaan määritellään riittävän abstraktilla tasolla, jotta ihmiset voivat toimia eettisesti omaa harkintaansa käyttäen. Siten nämä sivistysideaalit sopivat yhteen autonomiaan kasvattamisen tavoitteen kanssa.

Johtopäätökset

Ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteiden kehittämisen taustalla oleva pyrkimys on perusteltu. Kasvatustieteessä on rakennettava teoriaa siitä, kuinka ekokriisiin voidaan vastata kasvatuksen avulla. Tässä tehtävässä vaaditaan uusien kasvatus- ja sivistysteorioiden kehittämistä, mikä edellyttää uusien käsitteiden luomista. Ekososialisaation, ekoindividuaation ja ekososiaalisen kasvatuksen teoriat eroavat aikaisemmista näkemyksistä siten, että niissä hyödynnetään syväekologisia lähteitä. Keto ja Foster (2021), Pulkki (2021) sekä Keto ym. (2022) rakentavat teoriaansa kasvatuksesta perustaen sen tutkimuksiin, joita ei ole vielä hyödynnetty kattavasti. Siksi näiden käsitteiden merkitykset ovat uusia ja kiinnostavia.

Ekososialisaation ja ekoindividuaation termit eivät ole täysin onnistuneita. Niiden ongelmana on se, etteivät ne sisällä sosialisaaation ja individuaation käsitteiden keskeisiä ominaisuuksia. Ekososialisaation käsitteestä puuttuu ajatus sosialisaaatiolle tyypillisestä normatiiviseen järjestykseen sopeutumisesta, eikä ekoindividuaatio ole avointa erilaisille lähtökohdille nojaaville ekologisen kriisin ratkaisuille. Siksi ekososialisaatio ei ole oikeastaan sosialisaaatiota eikä ekoindividuaatio individuaatiota.

Ekososialisaation ja ekoindividuaation käsitteiden kehittämiseen on ajautettu ilmeisesti siitä syystä, että kasvatusta on ymmärretty sosialisaaation ja individuaation ohjaamisena. Tämä käsitys kasvatuksesta on kuitenkin neutraali kasvatuksen sivistysideaalien suhteen, eivätkä sosialisaaation ja individuaation käsitteet määrittele mannermaisessa kasvatustieteessä kasvatuksen tavoitteena olevaa ihanteellista ihmisyyttä. Siksi ekososiaalisen kasvatuksen teorian kasvatusteoreettiset lähtökohdat ovat ongelmalliset, eivätkä ne sovi yhteen

teorian tarkoituksen kanssa. Syväekologisen kasvatuksen teorian kehittämisesä olisikin perusteltua perehtyä jatkossa tarkemmin erilaisiin kasvatusteorioihin.

Modernille pedagogiikalle tyyppilliset ihanteet – vapaus, demokratia ja tasa-arvo – suhtautuvat jännitteisesti syväekologian maailmankuvaan. Syväekologiassa nimittäin ajatellaan, että modernin yhteiskunnan syntyminen on johtanut ekokriisiin. Koska vapaus, demokratia ja tasa-arvo ovat juuri modernin yhteiskunnan itseymmärryksen normeja, on epäselvää, missä määrin syväekologinen kasvatusteoria voi omaksua näitä ideoita. Näyttäisikin siltä, että Keton ja kumppaneiden (2022) kasvatusteoriassa autonomia jää melko pieneen rooliin.

Ekososiaalisen kasvatuksen teoriaa olisi mahdollista kehittää useilla tavoilla. Ensinnäkin voitaisiin pyrkiä väittämään, ettei autonomia ole ristiriidassa ekoindividuaation ihanteiden kanssa. Toiseksi olisi mahdollista muokata ekososiaalisen kasvatuksen teorian käsitystä kasvatuksen päämääristä niin, että se sallisi enemmän oman persoonan itsenäisen kehittämisen mahdollisuuksia. Kolmanneksi voitaisiin luopua autonomian ihanteesta ja ajatella syväekologinen kasvatustien, että autonomian ihanne kuuluu juuri niiden ideojen joukkoon, joiden vuoksi modernit yhteiskunnat ovat luoneet epäeettisen luontosuhteen. Mikä tahansa lähestymistapa näistä valitaankin, olisi syytä luopua ekososialisaaion ja ekoindividuaation käsitteistä ja yhdistää niiden keskeinen sisältö uuteen termiin, joka kuvaisi yhtä aikaa kasvatuksen päämääriä sekä ihmisen ja maailman välistä suhdetta kasvun ja kehityksen prosessissa. Ehdotamme tällaiseksi termiksi ekososiaalisuutta, mutta termi voi olla jokin muukin.

Kirjallisuus

- Antikainen, Ari 1993. *Kasvatus, koulutus ja yhteiskunta*. Helsinki: WSOY.
- Benner, Dietrich 1991 [1987]. *Allgemeine Pädagogik: Eine systematisch-problegeschichtliche Einführung in die Grundstruktur pädagogischen Denkens und Handelns*. Weinheim: Juventa.
- Biesta, Gert 2014. Cultivating humanity or educating the human? Two options for education in the knowledge age. *Asia Pacific Education Review* 15 (1), 13–19. <https://doi.org/10.1007/s12564-013-9292-7>
- Biesta, Gert 2019. What is the Educational Task? Arousing the Desire for Wanting to Exist in the World in a Grown-up Way. *Pedagogia y Saberes* 50, 51–61. <https://doi.org/10.17227/pys.num50-9498>
- Biesta, Gert 2020. Risking Ourselves in Education: Qualification, Socialization, and Subjectification revisited. *Educational Theory* 70 (1). <https://doi.org/10.1111/edth.12411>
- Damon, William 2006. Socialization and Individuation. Teoksessa Handel, Gerald (toim.), *Childhood Socialization*. New Brunswick: Aldine Transaction, 3–9. <https://doi.org/10.4324/9781315081427-2>
- Danner, Helmut 2004. *Bildung – A basic term of German education* [www-lähde]. <https://www.helmut-danner.info/pdfs/German_term_Bildung.pdf> (Luettu 13.11.2022).
- Goertz, Gary & Mazur, Amy 2008. Mapping gender and politics concepts: ten guidelines. Teoksessa Goertz, Gary & Mazur, Amy (toim.), *Politics, gender, and concepts: theory and methodology*. Cambridge: Cambridge University Press, 14–43. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511755910.002>

- Huttunen, Rauno, Kakkori, Leena & Värri, Veli-Matti 2022. Ekokatastrofi ja kasvatuksen uusi imperatiivi. *Kasvatus* 52 (5), 484–496. <https://doi.org/10.33348/kvt.114930>
- Keto, Sami & Foster, Raisa 2021. Ecosocialization – an Ecological Turn in the Process of Socialization. *International Studies in Sociology of Education* 30 (1–2), 34–52. <https://doi.org/10.1080/09620214.2020.1854826>
- Keto, Sami, Foster, Raisa, Pulkki, Jani, Salonen, Arto & Värri, Veli-Matti (2022). Ekosiaalinen kasvatus: Viisi teesiä ratkaisuehdotuksena antroposeenin ajan haasteeseen. *Kasvatus & Aika* 16 (3), 49–69. <https://doi.org/10.33350/ka.111741>
- Klafki, Wolfgang 1964. *Studien zur Bildungstheorie und Didaktik*. Weinheim: Beltz.
- Klafki, Wolfgang 2007 [1985]. *Neue Studien zur Bildungstheorie und Didaktik: Zeitgemäße Allgemeinbildung und kritisch-konstruktive Didaktik*. Weinheim & Basel: Beltz.
- Klafki, Wolfgang 2018 [1964]. *Geisteswissenschaftliche Pädagogik: Fünf Studienbriefe für die FernUniversität in Hagen*. Wiesbaden: Springer.
- Koller, Hans-Christoph 2014 [2006]. *Grundbegriffe, Theorien und Methoden der Erziehungswissenschaft: Eine Einführung*. Stuttgart: Kohlhammer. <https://doi.org/10.17433/978-3-17-025460-2>
- Krüger, Heinz-Hermann & Helsper, Werner 2004 [2002]. *Einführungskurs Erziehungswissenschaften*. Wiesbaden: Springer.
- Leiviskä, Anniina 2018. *Kasvatusfilosofia* [www-lähde]. < <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/kasvatusfilosofia> > (Luettu 17.3.2023).
- Macy, Joanna 2014. *The Greening of the Self*. Teoksessa Vaughan-Lee, Llewellyn (toim.), *Spiritual Ecology: The Cry of the Earth*. Point Reyes: The Golden Sufi Center, 145–158.
- Moilanen, Antti 2022. Sivistys ja emansipaatio: *Sivistävä ja yhteiskuntakriittinen opetus kriittis-konstruktivisessa didaktikassa*. Acta Universitatis Ouluensis, E, Scientia rerum socialium, 206. Oulu: Oulun yliopisto.
- Moilanen, Antti & Salonen, Arto 2022. Planetaarinen sivistys: Kohti Antroposeenin ajan sivistysideaa. *Kasvatus & Aika* 16 (2), 47–71. <https://doi.org/10.33350/ka.107626>
- Mollenhauer, Klaus 1982. *Theorien zum Erziehungsprozeß*. München: Juventa.
- Mollenhauer, Klaus. 2016. *Forgotten connections: On culture and upbringing*. London: Routledge.
- Pulkki, Jani 2021. Ajatuksia ekoindividuaation kasvatusfilosofiasta. *Sosiaalipedagoginen Aikakauskirja* 22, 43–62. <https://doi.org/10.30675/sa.90594>
- Pulkki, Jani & Takkinen, Pasi 2022. Ekososiaalinen kysymys: Ekososiaalisen kasvatusajattelun teoreettisia lähtökohtia. *Kasvatus & Aika* 16 (4), 62–79. <https://doi.org/10.33350/ka.120359>
- Pylkkö, Pauli 2009. *Luopumisen dialektiikka*. Taivassalo: Uuni kustannus.
- Pylkkö, Pauli 2011. *Kompasteleva ympäristövallankumous: Tere Vadénin pamfletti Kaksijalkainen ympäristövallankumous* [www-lähde]. < <http://www.uunikustannus.fi/vaden.pdf> > (Luettu 17.3.2023).
- Pylkkö, Pauli 2014. *Filosofia ja moderniteetin tyrannia: Vastaus Matti Ojanperän kirjoitukseen »Välikommentteja Pylkön askenaarisiin huomautuksiin»* [www-lähde]. < <https://docplayer.fi/12143739-Filosofia-ja-moderniteetin-tyrannia-vastaus-matti-ojanperan-kirjoitukseen-valikommentteja-pylkon-askenaarisiin-huomautuksiin.html> > (Luettu 1.11.2022).
- Raithel, Jürgen, Dollinger, Bernd & Hörmann, Georg 2009. *Einführung Pädagogik: Begriffe – Strömungen – Klassiker – Fachrichtungen*. Wiesbaden: Springer.

- Rucker, Thomas 2020. Teaching and the claim of Bildung: The view from general didactics. *Studies in Philosophy and Education* 39 (1), 51–69. <https://doi.org/10.1007/s11217-019-09673-0>
- Ruitenbergh, Claudia 2013. The Double Subjectification Function of Education. Teoksessa Szkudlarek, Tomasz (toim.), *Education and the Political New Theoretical Articulations*. Rotterdam: Sense Publishers, 89–105. https://doi.org/10.1007/978-94-6209-383-6_7
- Salonen, Arto & Bardy, Marjatta 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus* 35 (1), 4–15. <https://doi.org/10.33336/aik.94118>
- Schröder, Hartwig 1999. *Theorie und Praxis der Erziehung: Herausforderung an die Schule*. München: Ehrenwirth.
- Seel, Norbert & Hanke, Ulrike 2015. *Erziehungswissenschaft: Lehrbuch für Bachelor-, Master- und Lehramtsstudierende*. Wiesbaden: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-55206-9>
- Siljander, Pauli 2002. *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen*. Helsinki: Otava.
- Vadén, Tere. 2010. *Kaksijalkainen ympäristövallankumous: Pamfletti synnyistä*. Tampere: Osuuskunta Rohkean reunaan.
- Vadén, Tere. 2016. Modernin yksilön harhat ja ympäristötaidekasvatus. Teoksessa Suominen, Anniina (toim.), *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki: Aalto ARTS Books, 134–142.
- Väri, Veli-Matti 2018. *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

KT Antti Moilanen on poliittisen kasvatuksen didaktiikan postdoc-tutkija Kasvelin yliopistossa.

KT Pentti Moilanen on emeritusprofessori Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunnassa.